

Terminologia i medicina

El *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Un llarg trajecte amb futur

JOAQUIM RAMIS I CORIS
MÀRIUS FOZ I SALA
Acadèmia de Ciències Mèdiques
i de la Salut de Catalunya i de Balears

M. ANTÒNIA JULIÀ I BERRUEZO
TERMCAT, Centre de Terminologia

RAMIC

1 El *Diccionari enciclopèdic de medicina* fins a l'any 2000¹

La normalització del llenguatge mèdic s'inicià a Catalunya per la necessitat d'actualitzar i adequar la terminologia científica a les normes ortogràfiques que estava creant l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) a mitjan segona dècada del segle passat. Manuel Corachan coordinà un grup de professionals de les ciències de la salut que elaboraren el primer *Diccionari de medicina*, el qual aparegué en fascicles entre 1932 i 1936, coincidint amb l'inici de la Guerra Civil, motiu pel qual nombrosos exemplars dels diccionaris —una vegada relligats— no pogueren ser repartits.

Finida la guerra, amb la repressió contra la llengua catalana, quedaren dipositats al soterrani del Casal del Metge, a Barcelona, i trenta anys després, un administratiu del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB)² —sabedor de l'interès que podien tenir, i amb gran discreció— els va fer arribar a les mans dels metges que n'estaven assabentats i que en volien un exemplar.

Òbviament, en més de trenta anys el diccionari havia envellit: les descobertes, la tecnologia, els nous fàrmacs, etc., no constaven en el «vell Corachan», i un grup d'estudiants pertanyents a la branca juvenil de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears proposaren actualitzar-lo l'any 1971. Les condicions socials del país no eren propícies ni l'Acadèmia tenia la capacitat econòmica per portar a terme una obra d'aquestes característiques. Com a solució immediata s'encarregà de fer un vocabulari mèdic de dimensions més reduïdes en espera de poder editar un diccionari més complet. Així, l'any 1975 s'edità la primera edició del *Vocabulari mèdic*; el 1979, la segona, i el 1987, la tercera.

TERMINÀLIA 7 (2013): 38-41 · DOI: 10.2436/20.2503.01.50
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

El Diccionari enciclopèdic de medicina. Un llarg trajecte amb futur

Joaquim Ramis i Coris, Màrius Foz i Sala, M. Antònia Julià i Berruezo

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Fotografia: Montse Catalan

Pati de la Casa de Convalescència, actualment seu de l'Institut d'Estudis Catalans

Paral·lelament, al final de 1980, s'iniciaren els estudis per a la redacció d'un diccionari de medicina que substituís el de Corachan. Durant més de nou anys hi treballaren seixanta-un col·laboradors, que reuniren més de 56.000 entrades, les equivalències en alemany, anglès, castellà i francès i les subentrades adequades per a cada terme.

Finalment, l'any 1990 es publicà el *Diccionari enciclopèdic de medicina* (DEM), que fou presentat al Palau de la Generalitat de Catalunya.³ L'Acadèmia fou responsable del contingut i Enciclopèdia Catalana, SAU, l'editora. L'ajut del Col·legi de Metges i dels departaments de Salut i de Cultura de la Generalitat de Catalunya foren fonamentals per portar a terme el projecte.

A mitjan dècada de 1990, gràcies a la base de dades i a la introducció del suport magnètic, fou editat un CD-ROM. Aleshores ja s'estaven esgotant els 10.000 volums de la primera edició i a la vegada era necessari actualitzar els continguts i fer algunes esmenes ortogràfiques, segons les noves normes de l'IEC. Un grup d'antics col·laboradors, juntament amb altres de nous, hi van treballar fins l'any 2000, en què es presentà la segona edició⁴ de l'obra, en el curs del Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana.

2 El Diccionari enciclopèdic de medicina entre 2000 i 2009⁵

Immediatament després de la publicació de la segona edició del DEM es va considerar necessari continuar treballant en l'actualització del diccionari. Durant

quatre anys (de 2000 a 2004) se'n revisà novament el contingut amb l'objectiu de tenir preparades les actualitzacions per a digitalitzar-ne les dades i publicar-lo en línia. Així, en l'edició digital del DEM (www.medic.cat) que es va poder consultar a partir del final de l'any 2003, el contingut estava actualitzat no solament amb algunes esmenes, sinó amb nous afegitons i noves entrades. Cal destacar que, una vegada més, els esforços i la tenacitat de Joaquim Ramis van ser decisius per assolir aquests objectius.

A la darrereria de 2004 es va exhaurir el pressupost destinat a la introducció d'entrades i esmenes a la base de dades, i com a conseqüència l'empresa editora va interrompre aquesta tasca. Malgrat això, alguns col·laboradors van seguir treballant en l'actualització del DEM, fins que l'any 2006 es donà per tancada aquesta etapa, en espera de la creació d'una estructura sòlida que assegurés la continuïtat del diccionari. Es va considerar que l'IEC havia de formar part d'aquesta estructura. Amb aquest objectiu, al final de 2006 s'iniciaren contactes entre l'Acadèmia i l'IEC que propiciaren un acord inicial de cooperació entre ambdues entitats per assegurar el futur del diccionari. A partir de la signatura d'aquest acord s'inicià una negociació llarga i complexa entre l'Acadèmia i l'IEC, per una part, i l'empresa editora del DEM —Enciclopèdia Catalana, SAU—, que tenia la propietat de la base de dades del diccionari, per l'altra. Finalment, el 20 d'abril de 2009 se signà un conveni a satisfacció de les tres entitats que assegurava la viabilitat i el futur del projecte.

Atesa la complexitat i l'extensió del DEM (més de 2.000 pàgines i de 55.000 entrades) es considerà que

la gestió de l'actualització havia de ser portada a terme pel TERMCAT. Les negociacions amb aquesta entitat donaren lloc a un acord i a un conveni entre l'Acadèmia, l'IEC, la Fundació Enciclopèdia Catalana i el TERMCAT, que es va signar al mes de juliol de 2010. Durant aquell any es va realitzar una intensa tasca preparatòria dels treballs d'actualització i revisió que s'havien de fer durant l'any 2011 i que es van executar amb rigor, excel·lència i puntualitat exemplars.

3 El Diccionari enciclopèdic de medicina (2010-2012)⁶

Quan el TERMCAT va rebre l'encàrrec d'assumir la gestió terminològica de l'actualització del DEM, l'any 2010, va plantejar als autors la necessitat de modernitzar estructuralment i depurar terminològicament les dades digitals abans d'abordar la revisió i renovació globals del contingut del diccionari.

Així, durant els darrers tres anys s'han executat un conjunt d'actuacions de preparació i tractament informàtic i terminològic de les dades digitals, imprescindible per preservar-les i condicionar-les. En aquesta començada s'ha tingut el suport del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

Migració i tractament de les dades digitals originals. Les dades digitals originals del DEM es van tractar informàticament per integrar-les en el gestor de terminologia del TERMCAT (GdT). El procés per recuperar la informació completa continguda en la base de dades històrica d'Enciclopèdia Catalana i aconseguir la migració correcta de les dades va ser força laboriós.

Adaptació a l'estructura de base de dades terminològica. Les dades originals provenien d'una base estructurada per al treball lexicogràfic, en què les unitats són les formes lingüístiques (per tant, s'estableix quins són els diversos significats de cada forma). En canvi, el GdT opera sobre una estructura de base de dades terminològica, apropiada per al treball terminogràfic, en què les unitats són els conceptes (es defineix cada concepte i s'estableix quines són les formes lingüístiques amb què el designen diverses llengües).

A fi que les fitxes terminològiques de la migració inicial complissin aquests requisits metodològics, s'ha

redistribuït i etiquetat la informació existent, i s'ha completat quan calia. Com a resultat d'aquesta feina, actualment cada fitxa terminològica del DEM s'articula entorn d'un únic concepte, i cadascuna és completa quant a la informació que conté.

Classificació temàtica dels termes del diccionari. Les dades originals del DEM no contenien adscripció temàtica dels termes. Per aquest motiu va caldre, en primer lloc, acordar amb els experts de l'Acadèmia una classificació en àrees temàtiques vàlida per al contingut del DEM, i, a continuació, etiquetar els termes del corpus de partida. La classificació de treball consensuada, que s'ha aplicat a la totalitat de les fitxes, es basa en la divisió en especialitats amb reconeixement de titulació oficial en l'àmbit mèdic i sanitari a Catalunya.

Siemens, AG

Aquesta tria obeeix a dos avantatges bàsics: serveix per organitzar i etiquetar el corpus actual del DEM amb un criteri generalista i flexible, i és prou oberta per incorporar branques noves, que estan poc representades o absents per una raó cronològica (per exemple, bioètica i geriatria o rehabilitació i genòmica, respectivament).

Estabilització, depuració i homogeneïtzació de les dades. La feina més complexa ha estat l'adequació de les remis-

sions (sinònims, sigles, terminologia anatòmica, nomenclatura científica, etc.) per acordar-les als preceptes de la metodologia terminològica. Ha calgut revisar, completar i homogeneïtzar, sobre el corpus complet a la base de dades, tota informació susceptible de presentar asistematicitats, incoherències o inexactituds a causa de l'evolució històrica de la base de dades original. El resultat col·lateral d'aquests treballs ha estat la supressió d'un nombre significatiu de fitxes duplicades o redundants.

D'altra banda, durant el 2012 s'han fet també intervencions de pilotatge sobre àrees determinades, per establir una planificació de les actuacions necessàries en fases següents basada en l'estimació a partir de tasques reals. Així, s'ha formulat una proposta de procediment per a l'actualització sectorial, que inclou un sistema d'identificació i marcatge de fitxes.

Conclusió i línies de futur. Al final d'aquesta etapa de tres anys s'ha assolit la fita prevista: dotar les dades d'una estructura moderna, adequada i consistent que permeti utilitzar-les tant en noves interfícies de consulta digital (per exemple, un diccionari en línia) com en aplicacions d'enginyeria lingüística (correctors ortogràfics, traductors o repertoris lèxics per a dispositius mòbils).

La posada al dia del *Diccionari enciclopèdic de medicina* d'acord amb les possibilitats tecnològiques i l'estat del coneixement actuals és una empresa de gran envergadura, que s'ha de desenvolupar completament a mitjà termini, però que ja ha començat a caminar. Coincidim amb els autors de les institucions implicades que la incorporació a aquest projecte d'una nova generació de professionals de les ciències de la vida i de la salut, que el lideraran a partir d'ara, s'ha de saludar com una garantia de continuïtat i de futur. 🌿

Notes

1. Aquesta primera part ha estat escrita per Joaquim Ramis i Coris, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears.
2. Al senyor Ferran Casas, oficial major del COMB, se li deu el gran mèrit i discreció d'haver guardat els volums del *Diccionari de medicina* en moments d'intensa repressió per tot el que representava la cultura i la llengua catalanes.
3. L'equip redactor era format per Josep Alsina Bofill, Jaume Francí, Eduard Llauredó, Joaquim Ramis i Oriol Casassas, com a coordinador.
4. L'equip coordinador estava format per Màrius Foz, Eduard Llauredó i Joaquim Ramis.
5. Aquesta segona part ha estat escrita per Màrius Foz i Sala, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de la Salut de Catalunya i de Balears.
6. Aquesta tercera part ha estat escrita per M. Antònia Julià i Berruezo, del TERMCAT, Centre de Terminologia.

